

УДК 930.1(477):355.425.4:(37.035)

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2024-spec-5>

Присяжнюк Юрій,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України,
директор Науково-освітнього центру Українського козацтва,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
yu-prysyazhnyuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8324-4681

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ВІЙСЬКОВОГО ВИШКОЛУ В УПА

До розпаду СРСР історіографія Української повстанської армії (далі – УПА) потерпала від надмірної політизації. Окрім іншого, продукуванню авторами неякісного наукового продукту сприяла слабкість критичного підходу. У 1990-х роках унаслідок переміни політичної кон'юнктури та інших чинників українські історики отримали змогу творити набагато якісніші наукові наративи. Невдовзі побачили світ публікації, виконані на засадах сучасного світового (європейського) історіописання. Інтересом до цих інноваційних змін в історіографії мотивована підготовка цієї статті.

Із метою запропонувати більш якісний аналіз історіографічного доробку українських дослідників останніх десятиліть автор зосередив увагу не на боротьбі УПА загалом, а на помітно вужчій проблемі – військовому вишколі, без якого не може функціонувати жодна мілітарна структура.

Об'єктивний аналіз/синтез української історичної науки засвідчив, що в сучасній історіографії найбільший внесок у дослідження військового вишколу в УПА зробили І. Патриляк, О. Понипалюк, І. Омельченко, Д. Веденєєв, Г. Биструхін, В. Тимків, В. В'ятрович, І. Дрогобицький та ін. Окремо варто наголосити на дисертаційному доробку А. Сухих і В. Прокопова, що були захищені в 2019 р.

Військовий вишкіл в УПА українському керівництву довелося здійснювати в Україні несприятливих умовах ворожої окупації. Ключову роль вони відводили тактиці ведення партизанської війни. На це була спрямована діяльність усієї мережі вишкільних закладів. Пропонуючи такі висновки, автори особливо наголошують на проблемах організації, кадрового й методичного забезпечення функціонування старшинських і підстаршинських шкіл, також на якості підготовки командирів (з урахуванням індивідуального рівня та інших обставин їхньої підготовки).

Ключові слова: повстанський рух, Українська повстанська армія (УПА), військовий вишкіл, ОУН, Друга світова війна, історіографія.

Актуальність теми військового вишколу в контексті створення, функціонування та еволюції УПА зумовлена багатьма обставинами. Сукупно їх доречно пояснювати серйозними проблемами у царині теоретико-методологічних засад та очевидною недостатністю тематичних студій, що особливо помітно спостерігалось на момент проголошення державної незалежності України в 1991 р.

Як відомо, УПА належала одна з ключових ролей у протистоянні ворогам українського національного самовизначення під час Другої світової війни. Те, що ця мілітарна потуга кинула виклик найбільшим імперським режимам – більшовицькому й нацистському, – було беззаперечним свідченням значного бойового потенціалу повстанців. Проте сили були надто нерівними. Навіть для ведення партизанської боротьби нерідко бракувало найнеобхіднішого. Системне ж поповнення лав УПА вояками могло відбуватися чи не виключно на основі продуманої підготовки військових кадрів, тягар якої лягав на плечі лідерів руху. Із цього приводу В. В'ятрович зазначає, що протягом 1941–1942 рр. отаман УПА «Поліська січ» Тарас Боровець «не приділяв належної уваги питанням ... додаткового навчання вояків (В'ятрович В., 2013, с. 239). Згодом життєво затребуваними елементами спільної боротьби стали вишкільні

сотні й курені, старшинські та підстаршинські школи. Ця розвідка присвячена історіографічному аспекту підготовки професійних бійців, а надто командирських кадрів для повстанської армії, що гарантувало її боєздатність.

Протягом першої чверті ХХІ ст. наукові студії з історії УПА поповнилися низкою оригінальних досліджень. Серед них чільне місце належить тим із них, у яких йдеться про раніше мало з'ясовану проблему – організацію та військовий вишкіл. Конструктивністю й продуктивністю характеризуються напрацювання І. Патриляка, О. Понипаляка, І. Омельченка, В. Тимківа, Д. Веденєєва, Г. Биструхіна, В. В'ятровича, Р. Забілого, І. Дерев'яного та ін.

Проведений аналіз сучасного українського історіографічного простору проблематики УПА дає підстави стверджувати, що значення військового вишколу в історії українського визвольного руху було надважливим, але воно ще недостатньо висвітлене в науковій літературі. Здебільшого автори обмежують свої наративи самим фактом, що «тисячі юнаків і дівчат ... «йшли до лісу» захищати Україну», але набагато рідше пишуть про те, як вони, так би мовити, із цивільних людей ставали військовими (В'ятрович В., 2021, с. 183). У цьому контексті особливо увагу привертає низка останніх публікацій О. Никифорова.

Крізь призму здобутків та спірних дискусійних вузлів сучасної української історіографії автор прагне проаналізувати проблему військового вишколу в УПА в період Другої світової війни.

Віднедавна дослідження процесу створення системи військового вишколу УПА, визначення його ролі та функцій у структурі повстанської армії, виокремлення різних аспектів діяльності основних типів військового вишколу перебувало в орбіті наукових пошуків відразу кількох українських науковців (Тимків В., 2013, с. 121). Пріоритетно йдеться про вишкільні сотні й курені, старшинські та підстаршинські школи, їхню організаційну структуру, завдання, методи військової підготовки й ідеологічної роботи серед особового складу.

Так, професійному військовому вишколу присвячено низку фахових публікацій І. Патриляка. Про цю проблему йдеться в його ґрунтовній монографії «Військова діяльність ОУН (Б) у 1940–1942 роках», де дано поглиблену характеристику організаційним та інших заходам щодо формування мережі вишкільних таборів і курсів, їх змістовного наповнення (Патриляк І. К., 2004). Принагідно вчений проаналізував оунівські матеріали про саму потребу створення осередків вишколу. Також у наукових публікаціях І. Патриляка знайшлося місце докладному висвітленню проблем матеріально-технічного, житлового, продовольчого, медичного забезпечення старшинських і підстаршинських шкіл УПА протягом 1943–1944 рр. Зокрема, у статті «Щоденний хліб» курсантів УПА...» історик на основі комплексного залучення масиву джерел подав розлогу характеристику облаштування вишкільних таборів, бойового стану та озброєння старшинських і підстаршинських шкіл, визначив низку гострих проблем, що стояли перед армійським керівництвом. До таких він зарахував безперервне забезпечення боєприпасами і зброєю, постачання персоналу та слухачів командирських шкіл УПА продуктами харчування, промисловими товарами, ліками, засобами особистої гігієни та ін. (Патриляк І., 2004, с. 251–258). В окремій розвідці І. Патриляк зосередив вектор свого дослідження на власне системі навчання, бойовій підготовці, матеріально-технічному й харчовому забезпеченні курсантів старшинських і підстаршинських шкіл УПА (Патриляк І., 2005). Є в науковому доробку історика й детальне вивчення соціальних характеристик слухачів старшинських і підстаршинських шкіл, серед іншого – їх вікового цензу, освіти, соціального походження (Патриляк І., 2004). Тема підготовки командирських кадрів, організації навчального процесу у вишкільних таборах, визначення «проблемних місць» в організації життєдіяльності старшинських і підстаршинських шкіл є наріжною в низці його інших публікацій (Патриляк І., 2012; Патриляк І., 2004). Загалом праці І. Патриляка суттєво посприяли створенню реалістичного образу УПА в історіографії.

Такий самий вагомий внесок у студії військового вишколу УПА зробив О. Понипаляк. У своїх напрацюваннях цей дослідник проаналізував фактологічний матеріал та зробив умо-

тивовані висновки про формування, місцеперебування, функціонування, навчальні програми, методичне забезпечення, повсякдення «старшинських і підстаршинських шкіл УПА» (Понипаляк О., 2017; Понипаляк О., 2017; Понипаляк О. Д., 2018; Понипаляк О., 2018; Понипаляк О., 2016). Діяльність шкіл протягом 1943–1946 рр. знайшла належне висвітлення в дисертаційній роботі, у якій О. Понипаляк сконцентрував увагу на причинах та передумовах розгортання військового вишколу, умовах підготовки командирських кадрів. Першочергову увагу приділив механізму й особливостям діяльності шкіл УПА, знову ж таки – повсякденному складнику їх функціонування. Інші розділи його фундаментального дослідження присвячені аналізу/синтезу статутних документів, методичної й навчальної літератури, кількісної та якісної характеристик особового складу, тобто викладацькому персоналу, слухачам. Перевагою дисертації О. Понипаляка є ґрунтовна джерельна база, зокрема «репрезентативні статистичні матеріали» (Понипаляк О. Д., 2018).

Окрему публікацію О. Понипаляк присвятив мікроаналізу специфіки підготовки старшинських кадрів УПА протягом 1944 р. У ній ідеться про найбільший польовий офіцерський табір у Карпатах, старшинську школу УПА «Імені героя Крут Георгія Пипського – Олені І/Олені ІІ» (Понипаляк О., 2015, с. 127). Побіжно дослідник охарактеризував джерельну базу та історіографію проблеми вишколу молодших командирів УПА, визначив відмінності висвітлення цього питання в українському та зарубіжному науковому просторі, зробив висновки відносно перспектив подальших студій у цій царині знань, що, на нашу думку, є своєрідним дороговказом для наступних генерацій служителів Клію (Понипаляк О., 2017; Понипаляк О., 2018).

Пропонуючи свої інтерпретації повстанського руху, на особливостях його військового вишколу зосередили увагу автори видання Центру досліджень визвольного руху «Українська повстанська армія: історія нескорених» – В. В'ятрович, Р. Забілий, І. Дерев'яний, П. Содоль (В'ятрович В., 2011). Вони запропонували робочу гіпотезу, що «основними напрямками вишколу були ідеологічний та військовий» (В'ятрович В., 2011, с. 21). Побіжно зробили акцент на тому, що повстанці добре усвідомлювали важливість підготовки кадрів, про що свідчив факт створення в головному військовому штабі УПА вишкільного управління. Окреслили та почасти простежили процедуру призову новобранців, «приділили увагу оцінці діяльності вишкільних куренів, визначили хронологію їх створення, виокремили особливості повстанського побуту у вишкільному таборі, дали оцінку результативності видавничої справи в забезпеченні матеріалами для реалізації навчальних вишкільних програм» (В'ятрович В., 2011, с. 214).

Не оминули увагою питання військового вишколу й автори видання «Повстанська розвідка діє точно і відважно» Д. Веденєєв і Г. Биструхін. На основі скрупульозного аналізу документальної спадщини підрозділів спеціального призначення ОУН та УПА 1940–1950-х років вони дали загалом конструктивну оцінку ролі, значення, універсальній та водночас специфічній методиці підготовки українських розвідників і контррозвідників (Веденєєв Д. В., 2006). Принагідно «віддали належне» керівництву спецпідрозділів, яке за несприятливих умов бойових дій або глибокого підпілля спромоглося налагодити «професійне навчання та виховання підлеглих» (Веденєєв Д. В., 2006, с. 42). Д. Веденєєв і Г. Биструхін наголосили на розбудові системи «вишкільних (курсів), де готували керівників референтур СБ, спеціалістів з агентурно-інформаційної, слідчої, оперативної-бойової роботи» (Веденєєв Д. В., 2006, с. 42). Показово, що в тих складних умовах майбутні українські розвідники й контррозвідники «ретельно вивчали функції, форми та методи діяльності, організаційну побудову й кадрів радянських спецслужб, особливості пенітенціарної системи» (Веденєєв Д. В., 2006, с. 42). Автори констатували, що загалом навчання працівників спецпідрозділів було притаманно «максимально враховувати, брати на озброєння професійні методи спецслужб різних держав, що, своєю чергою, наближало розвідку та контррозвідку національно-визвольного руху до рівня державних спецслужб» (Веденєєв Д. В., 2006, с. 43).

В. Тимків, аналізуючи процес створення та функціонування військових шкіл, зробив акцент на тому, що в них існувала чітко продумана організації, а «факт результативної активності таких закладів надавав УПА регулярного характеру» (Тимків В., 2013., с. 121). Ще напрацювання В. Тимківа присвячені особливостям військового вишколу УПА на Прикарпатті протягом другої половини 1943 р. Серед іншого, автор приділив належну увагу першим навчальним військовим загонам УПА, виокремив особливості процесу підготовки в куренях «Гайдамаки», «Чорні чорти», у підстаршинських школах імені Симона Петлюри та «Беркути», резонно обґрунтував причини вибору керівництвом повстанської армії саме території Прикарпаття для розташування таємних вишкільних таборів.

Вишкіл старшинських та підстаршинських кадрів УПА протягом 1943–1944 рр. став предметом наукового пошуку І. Омельченка (Омельченко І., 2017). На основі кропіткого аналізу документальних матеріалів автор виокремив особливості їхньої бойової підготовки на Галичині, відзначив «високий рівень ідеологічного виховання у вишкільних осередках» (Омельченко І., 2017, с. 92). Оказіонально звернувся до проблеми налагодження вишкільної системи при аналізі сфери діяльності організаційно-мобілізаційних референтур запілля УПА на Волині та Поліссі у 1943–1944 рр., які займалися питаннями «підготовки населення» (Омельченко І., 2018).

Своєю чергою, А. Горбань, говорячи про тактику й стратегію самостійницьких сил у контексті громадянського протистояння та боротьби з привнесеним ззовні тоталітаризмом в Україні протягом 1942 р., указав на наявність документально підтверджених фактів щодо «розуміння ними пріоритетності налагодження вишколу військових кадрів» (Горбань А. В., 2009, с. 109).

Певний пласт інформації про військовий вишкіл в УПА містять опубліковані збірки архівних документів. Зокрема ті, що стосуються діяльності партизанських військово-політичних структур у 1944–1945 рр. Ці збірки видані в рамках реалізації дослідницького проєкту під керівництвом знаного в Україні та за її межами дослідника С. Кульчицького (тривалий час група діяла при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА)¹. Історик Г. Папакін, вивчаючи проблеми класифікації й зміст документів «повстанського походження», виділив вишкільні матеріали в окрему групу джерел з історії УПА (Папакін Г. В., 2012). Інформаційний потенціал письмових документів, серед яких і вишкільні матеріали, опрацював В. Ковальчук².

У контексті досліджуваної нами тематики варто виокремити також напрацювання українських істориків, які, хоча й дотично, торкалися питань вишкільної роботи серед повстанців у період Другої світової війни. До таких виправдано віднести монографію В. Старки (Старка В. В., 2019), дисертаційні роботи А. Сухих (Сухих А. Ю., 2019), Г. Стародубець (Стародубець Г. М., 2007), В. Прокопова (Прокопов В. Ю., 2019).

Отже, маємо підстави констатувати, що сучасні дослідники зробили чимало для комплексного вивчення історії військового вишколу в УПА. У своїх студіях вони використали як традиційний (характерний для праць умовно «постсоветського» періоду розвитку української історіографії), так почасти й інноваційний методологічний інструментарій, досить продуктивно опрацювали виявлені джерельні матеріали. Їм удалося суттєво поглибити наукові знання з історії УПА як військового феномену ХХ ст. у боротьбі за національну державність. Водночас потрібно констатувати, що заявлена в розвідці проблема потребує синтетичного наукового дослідження, а на його основі – більш поглибленого розуміння сутності, ролі й значення модерного українського повстанського руху як такого.

¹ *ОУН і УПА в 1944 році: документи. В 2 ч.* / упоряд.: О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук; відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2009. Ч. 1. 292 с.; Ч. 2. 256 с.; *ОУН і УПА в 1945 році: збірник документів і матеріалів. В 2 ч.* / упоряд.: О. Веселова, В. Гриневич, В. Сергійчук; відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2015. Ч. 1. 371 с.; Ч. 2. 366 с.

² Ковальчук В., 2021. *Письмові документи Української повстанської армії та збройного підпілля Організації українських націоналістів-бандерівців (1943–1954 рр.): особливості продукування, класифікація, інформаційний потенціал*. Київ: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. 560 с.

Список використаних джерел та літератури

- В'ятрович В., 2013. *Історія з грифом «Секретно»*. Українське ХХ століття. Львів: Часопис.
- В'ятрович В., 2021. *Якби не було УПА. Нотатки з кухні «переписування історії»*. Київ: Наш Формат.
- В'ятрович В., 2011, Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. *Українська повстанська армія. Історія нескорених / відп. ред. та упоряд. В. В'ятрович. 3-тє вид.* Львів: Центр досліджень визвольного руху.
- Веденєєв Д. В., 2006, Биструхін Г. С. *Повстанська розвідка діє точно і відважно. Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення ОУН та УПА. 1940–1950-ті роки.* Київ: К.І.С.
- Горбань А. В., 2009. Тактика і стратегія самостійницьких сил у контексті громадянського протистояння та боротьби з тоталітаризмом в Україні (1941–42 рр.). *Культура народів Причорномор'я*. № 162. 108–111.
- Омельченко І., 2017. Вишкіл старшинського (підстаршинського) складу Української повстанської армії (1943–1944 рр.). *Військово-науковий вісник*. № 27. 89–103.
- Омельченко І., 2018. Формування та діяльність організаційно-мобілізаційних референтур запілля УПА на Волині та Поліссі (1943–1944 рр.). *Військово-науковий вісник*. № 29. 48–56.
- Папакін Г. В., 2012. Джерела з історії ОУН та УПА: проблеми класифікації, зміст документів повстанського походження. *Український історичний журнал*. № 4. 154–171.
- Патриляк І., 2004. «Щоденний хліб» курсантів УПА: житлове, матеріально-технічне, продовольче та медичне забезпечення старшинських і підстаршинських шкіл УПА (1943–1944 рр.). *Український визвольний рух*. Зб. 3. 246–259.
- Патриляк І., 2012. Кадри вирішують все: підготовка старшин і підстаршин УПА. *Український тиждень*. 21 жовтня. URL: <https://tyzhden.ua/kadry-vyrishuiut-vse-pidhotovka-starshyn-i-pidstarshyn-ura/> (12.06.2024).
- Патриляк І., 2004. Курсанти командирських шкіл УПА в 1943–1944 рр. (вік, освіта, соціальне походження, озброєння, харчове та матеріально-технічне забезпечення). *Сторінки воєнної історії України*. Вип. 8. Ч. 2. 86–94.
- Патриляк І., 2005. Підготовка старшин та підстаршин у військових школах УПА. *Український історичний журнал*. № 3. 61–83.
- Патриляк І., 2004. Старшинські й підстаршинські школи УПА в 1943–1944 рр. *Визвольний шлях*. № 4. 92–106; № 5. 79–90.
- Патриляк І. К., 2004. *Військова діяльність ОУН (Б) у 1940–1942 роках: монографія*. Київ: Ін-т історії України НАН України.
- Понипалаяк О., 2018. Історіографія діяльності старшинських і підстаршинських шкіл УПА. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 56. 88–95.
- Понипалаяк О., 2018. Навчальна література з військової підготовки підстаршинських шкіл Української повстанської армії. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 54. 146–151.
- Понипалаяк О., 2016. Проблеми створення та діяльності перших старшинських шкіл УПА (серпень 1943 р. – січень 1944 р.). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 128. 50–54.
- Понипалаяк О., 2017. Специфіка формування та функціонування офіцерської ланки в Українській повстанській армії. *European philosophical and historical discourse*. Прага. Т. 2. Вип. 4. 43–54.
- Понипалаяк О., 2015. Старшинська школа УПА «Імені героя Крут Георгія Пипського» – Олені І/Олені ІІ (березень – жовтень 1944 р.). *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 46. 127–135.
- Понипалаяк О., 2017. Формування старшинської та підстаршинської ланки Української повстанської армії. *Етнічна історія народів Європи*. Вип. 53. 115–122.
- Понипалаяк О. Д., 2018. *Діяльність старшинських і підстаршинських шкіл Української повстанської армії (1943–1946 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України»*. Київ.
- Прокопов В. Ю., 2019. *Повсякденне життя членів ОУН та вояків УПА на Закарпатті (1943–1947 рр.): дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України»*. Дніпро.
- Старка В. В., 2019. *Повсякденне життя західноукраїнського села в умовах суспільних трансформацій 1939–1953 рр.: монографія*. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В.
- Стародубець Г. М., 2007. *Українське повстанське запілля (друга половина 1943 – початок 1946 років): дис. ... д-ра іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України»*. Чернівці07.
- Сухих А. Ю., 2019. *Протистояння між радянськими партизанами й українським повстансько-підпільним рухом на Волині у роки німецької окупації (1941–1944 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України»*. Острог.
- Тимків В., 2013. Початки організації військового вишколу УПА на Прикарпатті (червень-грудень 1943 р.). *Галичина*. Ч. 24, 118–122.

Yuriy Prysiachniuk

MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF MILITARY SCHOOL IN THE UPA

Before the collapse of the USSR, the historiography of the Ukrainian Insurgent Army (hereinafter – UPA) suffered from excessive politicization. Among other factors, the production of low-quality scientific work by authors was facilitated by a lack of critical approach. In the 1990s, as a result of changes in the political landscape and other factors, Ukrainian historians were able to create much more refined scientific narratives. Publications based on modern global (European) historiography soon emerged. This article is motivated by an interest in these innovative changes in historiography.

To provide a more qualitative analysis of the historiographic contributions of Ukrainian researchers in recent decades, the author focuses not on the UPA's struggle in general, but on a significantly narrower issue – military school, without which no military structure could function.

An objective analysis of Ukrainian historical science reveals that significant contributions to the study of military school in the UPA have been made by I. Patrilyak, O. Ponypalyak, I. Omelchenko, D. Vedenev, G. Bystrukhin, V. Tymkiv, V. Vyatrovych, I. Drohobytsky, and others. Special attention should be given to the dissertation work of A. Sukhikh and V. Prokopov, which was defended in 2019.

The Ukrainian leadership had to conduct military training in the UPA under extremely unfavorable conditions of enemy occupation. They assigned a key role to the tactics of guerrilla warfare. The activities of the entire network of military schools were directed towards this. The authors particularly highlight issues related to the organization, personnel, and methodological support of senior and junior schools, as well as the quality of commanders' training, taking into account the individual level and other factors affecting their preparation.

Key words: insurgent movement, Ukrainian Insurgent Army (UPA), military school, OUN, World War II, historiography.

References

Horban A. V., 2009. Taktyka i stratehiia samostiinytskykh syl u konteksti hromadianskoho protystoiannia ta borotby z totalitaryzmom v Ukraini (1941–42 rr.) (Tactics and Strategy of Independence Forces in the Context of Civil Opposition and Struggle Against Totalitarianism in Ukraine (1941–42)). *Kultura narodiv Prychornomia – Culture of the peoples of the Black Sea region*, 162, 108–111 (in Ukrainian).

Omelchenko I., 2017. Vyshkil starshynskoho (pidstarshynskoho) skladu Ukrainskoi povstanskoi armii (1943–1944 rr.) (Training of Senior (Junior) Staff of the Ukrainian Insurgent Army (1943–1944)). *Viiskovo-naukovyi visnyk – Military-scientific bulletin*, 27, 89–103 (in Ukrainian).

Omelchenko I., 2018. Formuvannia ta diialnist orhanizatsiino-mobilizatsiinykh referentur zapillia UPA na Volyni ta Polissi (1943–1944 rr.) (Formation and Activities of the Organizational-Mobilization Referentures of the UPA Underground in Volyn and Polissia (1943–1944)). *Viiskovo-naukovyi visnyk – Military-scientific bulletin*, 29, 48–56 (in Ukrainian).

Papakin H. V., 2012. Dzherela z istorii OUN ta UPA: problemy klasyfikatsii, zmist dokumentiv povstanskoho pokhodzhennia (Sources on the History of OUN and UPA: Issues of Classification, Content of Insurgent Documents). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 4, 154–171 (in Ukrainian).

Patryliak I. K., 2004. *Viiskova diialnist OUN (B) u 1940–1942 rokakh (Military Activities of OUN (B) in 1940–1942)*. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy (in Ukrainian).

Patryliak I., 2004. «Shchodennyi khlib» kursantiv UPA: zhytlove, materialno-tekhniche, prodovolche ta medychne zabezpechennia starshynskykh i pidstarshynskykh shkil UPA (1943–1944 rr.) («Daily Bread» of UPA Cadets: Housing, Material-Technical, Food, and Medical Support of Senior and Junior Schools of the UPA (1943–1944)). *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh – Ukrainian liberation movement*, 3, 246–259 (in Ukrainian).

Patryliak I., 2004. Kursanty komandyrskykh shkil UPA v 1943–1944 rr. (vik, osvita, sotsialne pokhodzhennia, ozbroiennia, kharchove ta materialno-tekhniche zabezpechennia) (Cadets of UPA Command Schools in 1943–1944: Age, Education, Social Background, Armament, Food, and Material-Technical Support). *Storinky voiennoi istorii Ukrainy – Pages of military history of Ukraine*, 8, 2, 86–94 (in Ukrainian).

Patryliak I., 2004. Starshynski y pidstarshynski shkoly UPA v 1943–1944 rr. (Senior and Junior Schools of the UPA in 1943–1944). *Vyzvolnyi shliakh – Liberation path*, 4, 92–106; 5, 79–90 (in Ukrainian).

Patryliak I., 2005. Pidhotovka starshyn ta pidstarshyn u viiskovykh shkolakh UPA (Training of Senior and Junior Officers in UPA Military Schools). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 3, 61–83 (in Ukrainian).

Patryliak I., 2012. Kadry vyrishuiut vse: pidhotovka starshyn i pidstarshyn UPA (Personnel Are Key: Training of Senior and Junior Officers in the UPA). *Ukrainskyi tyzhden – Ukrainian week*. [Online]: Available from: <https://tyzhden.ua/kadry-vyrishuiut-vse-pidhotovka-starshyn-i-pidstarshyn-upa/> (Accessed: 12. 06. 2024).

Ponypaliak O., 2015. Starshynska shkola UPA «Imeni heroia Krut Heorhiia Pypskoho» – Oleni I/Oleni II (berezen – zhovten 1944 r.) (Senior School of the UPA «Named After the Hero of Kruty, Georgiy Pypsky» – Oleny I/Oleny II (March – October 1944)). *Etnichna istoriia narodiv Yevropy – Ethnic history of the peoples of Europe*, 46, 127–135 (in Ukrainian).

Ponypaliak O., 2018. Istoriohrafiiia diialnosti starshynskykh i pidstarshynskykh shkil UPA (Historiography of the Activities of Senior and Junior Schools of the UPA). *Etnichna istoriia narodiv Yevropy – Ethnic history of the peoples of Europe*, 56, 88–95 (in Ukrainian).

Ponypaliak O., 2016. Problemy stvorennia ta diialnosti pershykh starshynskykh shkil UPA (serpen 1943 r. – sichen 1944 r.) (Problems of Creating and Operating the First Senior Schools of the UPA (August 1943 – January 1944)). *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*, 128, 50–54 (in Ukrainian).

Ponypaliak O., 2017. Formuvannia starshynskoi ta pidstarshynskoi lanky Ukrainskoi povstanskoi armii (Formation of Senior and Junior Ranks in the Ukrainian Insurgent Army). *Etnichna istoriia narodiv Yevropy – Ethnic history of the peoples of Europe*, 53, 115–122 (in Ukrainian).

Ponypaliak O., 2017. Spetsyfika formuvannia ta funktsionuvannia ofitserkoi lanky v Ukrainskii povstanskii armii (Specifics of Forming and Functioning of the Officer Corps in the Ukrainian Insurgent Army). *European philosophical and historical discourse*. Praha, 2, 4, 43–54 (in Ukrainian).

Ponypaliak O., 2018. Navchalna literatura z viiskovoi pidhotovky pidstarshynskykh shkil Ukrainskoi povstanskoi armii (Educational Literature for Military Training of Junior Schools of the Ukrainian Insurgent Army). *Etnichna istoriia narodiv Yevropy – Ethnic history of the peoples of Europe*, 54, 146–151 (in Ukrainian).

Ponypaliak O. D., 2018. Diialnist starshynskykh i pidstarshynskykh shkil Ukrainskoi povstanskoi armii (1943–1946 rr.) (Activities of Senior and Junior Schools of the Ukrainian Insurgent Army (1943–1946)). *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: KNU (in Ukrainian).

Prokopov V. Yu., 2019. Povsiakdenne zhyttia chleniv OUN ta voiakiv UPA na Zakerzonni (1943–1947 rr.) (Everyday Life of OUN Members and UPA Fighters in the Zakerzonnia Region (1943–1947)). *Candidate's thesis*. Dnipro: DNU (in Ukrainian).

Starka V. V., 2019. Povsiakdenne zhyttia zakhidnoukrainskoho sela v umovakh suspilnykh transformatsii 1939–1953 rr. (Everyday Life of a Western Ukrainian Village During Social Transformations (1939–1953)). Ternopil: FOP Osadtsa Yu. V. (in Ukrainian).

Starodubets H. M., 2007. Ukrainiske povstanske zapillia (druha polovyna 1943 – pochatok 1946 rokiv) (Ukrainian Insurgent Underground (Second Half of 1943 – Early 1946)). *Doctor's thesis*. Chernivtsi: CHNU (in Ukrainian).

Sukhykh A. Yu., 2019. Protystoiannia mizh radianskymy partyzanamy y ukrainskym povstansko-pidpilnym rukhom na Volyni u roky nimetskoii okupatsii (1941–1944 rr.) (Confrontation Between Soviet Partisans and the Ukrainian Insurgent and Underground Movement in Volyn During the German Occupation (1941–1944)). *Extended abstract of candidate's thesis*. Ostroh: OANU (in Ukrainian).

Tymkiv V., 2013. Pochatky orhanizatsii viiskovoho vyshkolu UPA na Prykarpatti (cherven-hruden 1943 r.) (Beginnings of the Military Training Organization of the UPA in the Carpathians (June–December 1943)). *Halychyna – Galicia*, 24, 118–122 (in Ukrainian).

Viatrovych V., 2011. Zabilyi R., Derevianyi I., Sodol P. *Ukrainska povstanska armiiia. Istoriiia neskorenykh (Ukrainian Insurgent Army: History of the Unconquered)*. Lviv: Tsentri doslidzhen vyzvolnoho rukhu (in Ukrainian).

Viatrovych V., 2013. *Istoriiia z hryfom «Sekretno». Ukrainiske XX stolittia (History with the «Secret» Mark. Ukrainian Twentieth Century)*. Lviv: Chasopys (in Ukrainian).

Viatrovych V., 2021. *Yakby ne bulo UPA. Notatky z kukhni «perepysuvannia istorii» (What If the UPA Had Never Existed)*. Kyiv: Nash Format (in Ukrainian).

Viedenieiev D. V., 2006. Bystrukhin H. S. *Povstanska rozvidka diie tochno i vidvazhno. Dokumentalna spadshchyna pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia OUN ta UPA. 1940–1950-ti roky (Insurgent Intelligence Operates Accurately and Bravely: Documentary Heritage of Special Purpose Units of OUN and UPA (1940–1950s))*. Kyiv: K.I.S. (in Ukrainian).